

ІЗ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД МОВОЮ
ЛИСТУВАННЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ
/Попередні заваги/

На наш погляд, в епістолярному жанрі мовне єство людини, як правило, відображається безпосередніше й повніше, ніж у інших мовленнєвих жанрах, саме тому ретельне вивчення відповідних текстів допоможе краще зрозуміти мовоживання нашого філософа. Нині відомо 125 листів Г. Сковороди до різних адресатів. Крім 74, писаних латинською й грецькою мовами, частина епістолярії була створена, на думку дослідника, "мішаною російсько-українською мовою, з багатьма церковнослов'янськими елементами /а іноді й чистою церковнослов'янською мовою/" /І. Білодід/.

Унаслідок проведеного попереднього обстеження встановлено, що листи №№ 75-78, 80-93 писані тогочасною українською книжною, так званою слов'яноруською, мовою /або з більшим чи меншим наближенням до неї/, решта - тогочасною російською мовою. За нашими спостереженнями, в окремих розглянутих листах виявляється дуже сильний вплив живої народної української мови. Наприклад, у фонетиці спостерігаємо змішування у вимові ненаголошених звуків а з и та и з е: куди ни покоти, нимадо, не говоритемец. Написанням слів аутографи, Євстафій, у Паула Г. Сковорода, очевидно, позначав /з/, пор. Євстафій, с Павлом. Слід, мабуть, думати, що "ятем" в розглянутих текстах філософ передавав український звук і: лікарем - личебная наука, змію - змії, хоча в окремих власне слов'яноруських словах "ятє" мав, гадаємо, інше значення: несть - нѣсть. На письмі букви и та ы позначали, певне, один звук: вьхор - вьхор, Христину - Христиною. Давінький приголосний з у префіксах перед наступним глухим приголосним, як правило, зберігає давніть: з безпокойствѣ, безпорядок, здѣдал, де пор.: с Павлом, з Максимом.

З морфологічних особливостей мови листів Григорія Сковороди можна вказати на такі: у давальному відмінку однини іменників чоловічого роду П відміни фіксуємо флексію -ові: богови молись, его синові поклон. Іменники душа, огневица в орудному відмінку

мають флексію -ер: душею, огнєвицею. Іменник людина в називному відмінку множини має закінчення -єлюде. Форма родового відмінка іменника степ у множині має вигляд: с Купячских степов, а іменники жіночого роду II відміни в орудному множини вживаються із закінченням -ами: всіми силами, дьлами.

З числівниками два, три іменники поєднуються у формі називного вімінка множини: два місяці, через три дні.

Звертає на себе увагу той факт, що особовий займенник я в обстежених текстах у давальному відмінку виступає у формі мні: воявал еси ко мнѣ, яка відома була не лише слов'яноноруській мові, а й тогочасній живій українській, пор.: Куди мні бігти /"Енеїда"/. Повторимо, що правопис розгляданих текстів Григорія Сковороди, написаних книжною українською мовою, скоріше всього, не вповні відповідав вимові автора, напр.: просите у его; тут, найпевніше, займенникова форма відповідає українській у його, пор. російське у него.

Яскраво живомовною українською рисою є, безперечно, форма 3 особи однини дієслова I дієвідміни в теперішньому часі: жєлає тебѣ твой друг.

В українській мові й досі відомі говіркам прислівникові утворення тилу далій, менш: чьм далій ... подаються, менш ... претерпѣвали, та прийменник меж: меж народом.

Цілком очевидно, що власне українською лексикою є слова спалил, треба, наживуться у батька, на всяк день ... великдень тощо.

Побудова окремих словосполучень обстежених текстів, гадаємо, обумовлена впливом живої мови: благодарю Вам, Вас не поздравляю граздником.

Виявлені риси народної мови належать до середньонаддніпрянського говору /П. Бузук/. Але найцікавіше: за нашим матеріалом, вплив живої української мови помітно відчутнішим є в слов'яноноруській, і зовсім незначним – в російській мові листів, тобто виходить, що філософ послідовно розрізнявав книжну українську та російську мови. Отже теза про "мішану російсько-українську мову" листів Г. Сковороди, на нашу думку, вимагає суттєвого перегляду й уточнення, а детальні студії над мовою мислителя допоможуть збагнути справжню роль російської мови та її стилістичне навантаження й в інших текстах Григорія Сковороди.